

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
JEANA RICHARDA DE LA TOURA
przedstawiona w dniu 13 stycznia 2022 r.¹

Sprawa C-569/20

IR

**Postępowanie karne
przy udziale
Spetsializirana prokuratura**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria)]

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych – Dyrektywa (UE) 2016/343 – Prawo do obecności na rozprawie – Artykuły 8 i 9 – Wymogi w wypadku skazania w trybie zaocznym – Prawo do wznowienia postępowania – Ucieczka oskarżonego – Przepisy krajowe wykluczające wznowienie postępowania karnego, w przypadku ucieczki osoby skazanej w trybie zaocznym po zapoznaniu się z zarzutami podniesionymi przeciwko niej w trakcie postępowania przygotowawczego

I. Wprowadzenie

1. Czy osobie skazanej w wyniku rozprawy, na której nie stawiła się osobiście z powodu ucieczki, przysługuje prawo do wznowienia postępowania, zgodnie z art. 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 9 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym²?
2. Taki jest w istocie przedmiot pytań prejudycjalnych przedstawionych przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria).
3. Wniosek ten został złożony w ramach postępowania karnego, w którym podjęto decyzję o osądzeniu IR pod jego nieobecność. Mimo iż w toku postępowania przygotowawczego osoba ta została poinformowana o stawianych jej zarzutach, zbiegła ona, wskutek czego nie została poinformowana ani o ostatecznym akcie oskarżenia, ani o terminie i o miejscu rozprawy, ani o konsekwencjach niestawiennictwa.

¹ Język oryginału: francuski.

² Dz.U. 2016, L 65, s. 1.

4. Sąd odsyłający zastanawia się w konsekwencji nad zakresem wymogów, które prawodawca Unii przewidział w ramach dyrektywy 2016/343 w celu zagwarantowania przysługującego tej osobie prawa do obrony. W szczególności zmierza on do ustalenia, czy możliwe będzie wykonanie orzeczenia wydanego w wyniku rozprawy, która odbyła się pod nieobecność oskarżonego, zgodnie z art. 8 ust. 2 i 3 tej dyrektywy, czy też przeciwnie, konieczne będzie wznowienie postępowania sądowego, zgodnie z art. 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 9 tej dyrektywy.

5. W niniejszej opinii wyjaśnię, że choć poinformowanie oskarżonego o rozprawie stanowi istotny wymóg, który został ustanowiony przez dyrektywę 2016/343 w celu poszanowania prawa do obrony, to unijny prawodawca pozwała jednak państwom członkowskim na zbadanie stopnia, w jakim wymóg ten został spełniony *in concreto*. Zachęca on państwa członkowskie do zwrócenia szczególnej uwagi na zachowanie właściwych organów krajowych przy przekazywaniu tej informacji, jak i na zachowanie osoby oskarżonej w celu jej uzyskania.

6. W tym kontekście przedstawię powody, dla których art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy 2016/343, pozwalający państwom członkowskim na wykonanie orzeczenia wydanego na zakończenie rozprawy, na której oskarżony nie stawił się, obejmuje sytuację, w której sąd krajowy stwierdza, uwzględniając wszystkie konkretne okoliczności charakteryzujące daną sytuację, że pomimo starań i wysiłków podjętych przez właściwe organy krajowe, mających na celu poinformowanie oskarżonego o rozprawie oraz o skutkach niestawiennictwa, osoba ta umyślnie i celowo nie dopełniła obowiązków nałożonych na nią w celu otrzymania tych informacji, zmierzając do uniknięcia działań wymiaru sprawiedliwości. Uściślę, że w przypadku gdy sąd krajowy dokona tych ustaleń, art. 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 9 dyrektywy 2016/343 nie stoją na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z którymi prawo do wznowienia postępowania sądowego nie przysługuje w sytuacji, gdy oskarżony zbiegł po tym, jak w trakcie postępowania przygotowawczego został poinformowany o ciężących na nim zarzutach, lecz zanim poinformowano go o ostatecznym akcie oskarżenia.

II. Ramy prawne

A. Dyrektywa 2016/343

7. Zgodnie ze swym art. 1 dyrektywa 2016/343 ustanawia wspólne normy minimalne dotyczące, z jednej strony, niektórych aspektów domniemania niewinności, a z drugiej strony prawa do obecności na rozprawie.

8. Motywy 37 i 38 tej dyrektywy stanowią:

„(37) Powinna [...] istnieć możliwość przeprowadzenia rozprawy, która może skutkować wydaniem orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego, gdy podejrzanym lub oskarżonym został o niej poinformowany i umocował obrońcę z własnego wyboru lub wyznaczonego z urzędu do reprezentowania go na rozprawie, i który reprezentował podejrzanego lub oskarżonego.

(38) Przy ocenie, czy sposób przekazywania informacji jest wystarczający dla zapewnienia, by dana osoba dowiedziała się o rozprawie, w razie potrzeby szczególną uwagę należy [również] zwrócić z jednej strony na starania podjęte przez organy publiczne w celu powiadomienia tej osoby, a z drugiej strony na starania podjęte przez tę osobę w celu uzyskania skierowanych do niej informacji”.

9. Artykuł 8 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do obecności na rozprawie”, stanowi w ust. 1–4:

„1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo do obecności na rozprawie.

2. Państwa członkowskie mogą postanowić, że rozprawa, której wynikiem może być orzeczenie w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, może odbyć się pod jego nieobecność, pod warunkiem że:

- a) podejrzanego lub oskarżonego powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa; lub
- b) podejrzany lub oskarżony, którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, wybranego przez tego podejrzanego lub oskarżonego lub wyznaczonego z urzędu.

3. Orzeczenie wydane zgodnie z ust. 2 można wykonać wobec danego podejrzanego lub oskarżonego.

4. Jeżeli w państwach członkowskich dopuszcza się możliwość odbywania rozpraw pod nieobecność podejrzanych lub oskarżonych, lecz nie ma możliwości spełnienia warunków określonych w ust. 2 niniejszego artykułu, ponieważ nie da się ustalić miejsca pobytu podejrzanego lub oskarżonego mimo podjęcia starań w rozsądnym zakresie, państwa członkowskie mogą postanowić, że orzeczenie może jednak zostać wydane i wykonane. W takim przypadku państwa członkowskie zapewniają, aby z chwilą powiadomienia podejrzanego lub oskarżonego o orzeczeniu, w szczególności z chwilą jego zatrzymania, powiadomiono go także o możliwości zaskarżenia orzeczenia i o prawie do wznowienia postępowania lub do innego środka prawnego, zgodnie z art. 9”.

10. Artykuł 9 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do wznowienia postępowania”, stanowi:

„Państwa członkowskie zapewniają, aby w sytuacji gdy podejrzani lub oskarżeni nie byli obecni na swojej rozprawie, a warunki określone w art. 8 ust. 2 nie zostały spełnione, osoby te miały prawo do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego, który umożliwia ponowne rozpoznanie sprawy co do jej istoty, w tym ocenę nowych dowodów, i który może prowadzić do uchylecia pierwotnego orzeczenia. W związku z tym państwa członkowskie zapewniają takim podejrzanym i oskarżonym prawo do obecności i skutecznego udziału, zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym, oraz do korzystania z prawa do obrony”.

B. Prawo bułgarskie

11. Artykuł 55 ust. 1 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej „NPK”) stanowi:

„Oskarżonemu przysługują następujące prawa: [...] do udziału w postępowaniu karnym [...]”.

12. Artykuł 94 ust. 1 i 3 NPK stanowi:

„1) Udział obrońcy w postępowaniu karnym jest obowiązkowy w przypadku, gdy:

[...]

8. sprawa zostaje rozpoznana pod nieobecność oskarżonego;

[...]

3) W przypadku gdy udział obrońcy jest obowiązkowy, właściwy organ wyznacza adwokata jako obrońcę”.

13. Artykuł 247b ust. 1 NPK ma następujące brzmienie:

„Odpis aktu oskarżenia doręcza się oskarżonemu na zarządzenie sędziego sprawozdawcy. Poprzez doręczenie aktu oskarżenia oskarżonego informuje się o wyznaczonym terminie rozprawy wstępnej oraz o kwestiach, o których mowa w art. 248 ust. 1, o przysługującym mu prawie do stawienia się w obecności obrońcy z wyboru oraz o możliwości wyznaczenia obrońcy z urzędu w przypadkach przewidzianych w art. 94 ust. 1, a także o tym, że sprawa może zostać rozpoznana i osądzona pod jego nieobecność, zgodnie z art. 269”.

14. Artykuł 269 NPK stanowi:

„1) Obecność oskarżonego na rozprawie jest obowiązkowa w przypadku, gdy jest on oskarżony o popełnienie ciężkiego przestępstwa.

[...]

3) W przypadku gdy nie stoi to na przeszkodzie odkryciu prawdy obiektywnej, sprawa może zostać rozpoznana pod nieobecność oskarżonego, jeżeli:

1. oskarżony nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem lub zmienił miejsce pobytu, nie informując o tym właściwego organu;
2. jego miejsce zamieszkania w Bułgarii nie jest znane i nie zostało ustalone w wyniku dokładnego poszukiwania;

[...]

4. [oskarżony] przebywa poza terytorium Bułgarii, a

- a) jego miejsce zamieszkania nie jest znane;

[...]”.

15. Artykuł 423 ust. 1–3 NPK stanowi:

„1) W terminie sześciu miesięcy od powzięcia wiadomości o prawomocnym wyroku skazującym lub od jej rzeczywistego przekazania Republice Bułgarii przez inne państwo osoba skazana w trybie zaocznym może wystąpić z wnioskiem o wznowienie postępowania karnego, powołując

się na swoją nieobecność w postępowaniu karnym. Wniosek podlega uwzględnieniu, z wyjątkiem przypadków, gdy skazany zbiegł po przedstawieniu zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, co uniemożliwia wykonanie czynności procesowych w trybie art. 247b ust. 1, albo gdy po wykonaniu tych czynności skazany nie stawił się na rozprawie bez uzasadnionej przyczyny.

- 2) Wniosek nie wstrzymuje wykonania wyroku skazującego, chyba że sąd postanowi inaczej.
- 3) Postępowanie w sprawie wznowienia sprawy karnej umarza się, jeżeli osoba skazana w trybie zaocznym nie stawi się na rozprawie bez uzasadnionej przyczyny”.

16. Artykuł 425 NPK stanowi w ust. 1 pkt 1:

„Jeżeli sąd uzna, że wniosek o wznowienie postępowania jest zasadny, może:

1. uchylić wyrok skazujący [...] i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania, wskazując, na jakim etapie powinno rozpocząć się ponowne rozpoznanie sprawy”.

III. Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17. Spetsializirana prokuratura (prokuratura specjalna, Bułgaria) wszczęła postępowanie karne przeciwko IR w związku z jego domniemanym udziałem w zorganizowanej grupie przestępczej, mającej na celu popełnienie przestępstw podatkowych zagrożonych karą pozbawienia wolności.

18. Akt oskarżenia został doręczony IR do rąk własnych. Po tym doręczeniu IR wskazał adres, pod którym można się było z nim skontaktować. Nie zastano go jednak pod tym adresem w chwili rozpoczęcia procesu sądowego w postępowaniu karnym, ani też przy okazji prób wezwania go na rozprawę, podjętych przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny). Ponadto adwokat, któremu udzielił on pełnomocnictwa, wypowiedział mu stosunek obrończy. Sąd odsyłający wyznaczył obrońcę z urzędu, który jednak nie nawiązał kontaktu z IR.

19. Ze względu na wadliwość aktu oskarżenia został on uznany za nieważny, a postępowanie sądowe wszczęte przeciwko oskarżonemu zostało w konsekwencji umorzone³.

20. Następnie sporządzono nowy akt oskarżenia, a postępowanie zostało podjęte. Jednak również w tym przypadku IR był poszukiwany, w tym za pośrednictwem członków jego rodziny, jego byłych pracodawców i operatorów telefonii komórkowej, lecz nie udało się ustalić jego miejsca pobytu. Wydaje się zatem, że ze względu na ucieczkę IR właściwe organy krajowe nie były w stanie doręczyć mu nowego aktu oskarżenia pomimo podjętych przez nie w tym celu kroków.

21. Sąd odsyłający uważa, że sprawa powinna zostać rozpoznana pod nieobecność IR, nad czym debatowano na pierwszej rozprawie, która odbyła się w sprawie. Wyjaśnia on jednak, że w przypadku gdy IR zostałby skazany w trybie zaocznym, sąd będzie musiał wskazać w swoim orzeczeniu gwarancje proceduralne przysługujące IR po zakończeniu procesu, a w szczególności przysługujące mu środki odwoławcze, i to w sposób zapewniający poszanowanie dyrektywy 2016/343.

³ Zgodnie z orzecznictwem Varhoven kasatsionen sad (najwyższego sądu kasacyjnego, Bułgaria) wadliwy akt powinien zostać zastąpiony nowym aktem, przy czym sędzia nie może z urzędu usunąć istotnych uchybień formalnych popełnionych przez prokuratora, lecz musi w tym celu ponownie przekazać sprawę prokuratorowi.

22. Tymczasem zarówno w odniesieniu do prawidłowości postępowania w trybie zaocznym, jak i do środków odwoławczych istnieje niejasność w kwestii gwarancji proceduralnych, które powinny przysługiwać zainteresowanemu w sytuacji takiej jak ta rozpatrywana w niniejszej sprawie, to jest w sytuacji ucieczki po doręczeniu mu pierwotnego aktu oskarżenia i przed rozpoczęciem procesu sądowego w postępowaniu karnym. Sąd odsyłający wskazuje ponadto, że nie można wykluczyć, iż IR zostanie odnaleziony i zatrzymany na terytorium innego państwa członkowskiego i przekazany organom bułgarskim na mocy europejskiego nakazu aresztowania. Pytania o zakres stosowania dyrektywy 2016/343 należy zatem rozpatrywać z uwzględnieniem art. 4a decyzji ramowej Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi⁴, zmienionej decyzją ramową Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego 2009 r.⁵

23. W tych okolicznościach Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 8 ust. 2 lit. b) w związku z motywami 36–39 dyrektywy [2016/343] i art. 4a ust. 1 lit. b) w związku z motywami 7–10 decyzji ramowej [2002/584] należy interpretować w ten sposób, że obejmują one przypadek, w którym oskarżony został powiadomiony o podniesionym przeciwko niemu oskarżeniu – w jego pierwotnej wersji – i następnie, ze względu na ukrywanie się, obiektywnie nie może być powiadomiony o rozprawie, ponieważ jest broniony przez wyznaczonego z urzędu adwokata, z którym nie utrzymuje żadnego kontaktu?

2) Na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej:

Czy krajowe uregulowanie (art. 423 ust. 1 i 5 [NPK]), zgodnie z którym nie przewiduje się ochrony prawnej przed przeprowadzonymi zaocznie czynnościami dochodzenia i przed skazaniem zaocznym, jeśli oskarżony – po powiadomieniu go o pierwotnej wersji oskarżenia – ukrył się i z tego względu nie mógł być powiadomiony o terminie i miejscu posiedzenia sądu i o skutkach jego niestawiennictwa, jest zgodne z art. 9 w związku z art. 8 ust. 4 zdanie drugie dyrektywy [2016/343] i art. 4a ust. 3 w związku z art. 4a ust. 1 lit. d) decyzji ramowej [2002/584]?

3) Na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej:

Czy art. 9 dyrektywy [2016/343] w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej ma skutek bezpośredni?”.

24. Jedynie Komisja Europejska przedstawiła uwagi na piśmie i udzieliła pisemnej odpowiedzi na pytania zadane przez Trybunał.

IV. Analiza

A. W przedmiocie dopuszczalności

25. Rozpatrzenie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wymaga, aby poczynić uwagę wstępną w przedmiocie dopuszczalności pytań prejudycjalnych pierwszego i drugiego.

⁴ Dz.U. 2002, L 190, s. 1.

⁵ Dz.U. 2009, L 81, s. 24, zwanej dalej „decyzją ramową 2002/584”.

26. Każde z tych dwóch pytań składa się z dwóch części. Pierwsza część dotyczy wykładni odpowiednich przepisów dyrektywy 2016/343, natomiast druga część odnosi się do wykładni przepisów decyzji ramowej 2002/584. Tymczasem, podobnie jak Komisja, uważam, że wykładnia przepisów tej decyzji ramowej, a w szczególności jej art. 4a, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu głównym. W świetle okoliczności faktycznych określonych we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stwierdzam bowiem, że spór zawisły przed sądem odsyłającym, w którym sąd ten ma wydać orzeczenie, nie dotyczy ani w bezpośredni, ani w incydentalny sposób kwestii ważności lub wykonania europejskiego nakazu aresztowania. Wykładnia przepisów zawartych w art. 4a tej decyzji ramowej, o której dokonanie zwrócił się Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny), stanowi w rzeczywistości problem hipotetyczny, sąd ten wskazuje bowiem, że nie można wykluczyć, iż IR zostanie odnaleziony i zatrzymany na terytorium innego państwa członkowskiego, i przekazany organom bułgarskim na mocy europejskiego nakazu aresztowania.

27. W tych okolicznościach proponuję, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, uznać pierwsze i drugie pytanie za niedopuszczalne w zakresie, w jakim odnoszą się one do wykładni decyzji ramowej 2002/584⁶.

B. Co do istoty

28. Rozpatrywany tu wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stanowi w istocie okazję, by Trybunał określił, w jakim zakresie osoba skazana w wyniku rozprawy, na której się nie stawiała, może skorzystać, na podstawie art. 9 dyrektywy 2016/343, ze wznowienia postępowania sądowego, w sytuacji gdy osoba ta, po doręczeniu jej aktu oskarżenia, który został następnie uznany za nieważny, zbiegła, co sprawiło, że nie została ona poinformowana ani o ostatecznym akcie oskarżenia, ani o rozprawie, ani o skutkach niestawiennictwa, a jest ona jednocześnie reprezentowana przez obrońcę wyznaczonego z urzędu, z którym nie utrzymuje żadnego kontaktu.

29. Sąd odsyłający kieruje swoje pytania do Trybunału, mając na względzie przepisy art. 423 ust. 1 NPK. Artykuł ten ustanawia bowiem zasadę, zgodnie z którą wniosek o wznowienie postępowania karnego uwzględnia się w przypadku, gdy jest on złożony przez osobę skazaną w trybie zaocznym w terminie sześciu miesięcy po tym, jak powzięła ona wiadomość o wyroku skazującym⁷. Przewiduje on jednak wyjątki od tej zasady⁸. Wniosek o wznowienie postępowania karnego może zostać oddalony, jeżeli osoba skazana zbiegła po przedstawieniu zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, lecz zanim doręczono jej ostateczny akt oskarżenia. Z przepisu tego wynika, zdaniem sądu odsyłającego, że prawo do wznowienia postępowania nie przysługuje w wypadku, gdy oskarżony nie został poinformowany ani o rozprawie wstępnej, ani o możliwości reprezentowania go przez obrońcę, ani o skutkach niestawiennictwa.

⁶ Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 29 stycznia 2013 r., Radu (C-396/11, EU:C:2013:39, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 28 października 2021 r., Komisja za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo (C-319/19, EU:C:2021:883, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

⁷ Zgodnie z art. 425 ust. 1 pkt 1 NPK wznowienie postępowania karnego może skutkować uchynieniem wyroku skazującego i przekazaniem sprawy w celu ponownego rozpoznania co do istoty na etapie wskazanym przez sąd.

⁸ Wniosek może nie zostać uwzględniony w dwóch rodzajach sytuacji. Rozpatrywany tu wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wpisuje się w pierwszą sytuację. Druga sytuacja to taka, w której skazanemu doręczono ostateczny akt oskarżenia, a ten bez uzasadnionego powodu nie stawiał się na rozprawie.

30. W zakresie, w jakim żaden z przepisów dyrektywy 2016/343 nie dostarcza wyraźnego wskazania odnośnie do reżimu prawnego mającego zastosowanie do osoby zbiegłej i odnośnie do praw przysługujących jej po zakończeniu procesu, na którym się nie stawiła, sąd odsyłający zwraca się więc do Trybunału o ustalenie, czy takie uregulowanie jest zgodne z tą dyrektywą.

31. W tym celu zwraca się on do Trybunału o uściślenie, czy należy uznać, że osoba znajdująca się w sytuacji takiej jak IR podlega reżimowi prawnemu przewidzianemu w art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy 2016/343, zgodnie z którym możliwe jest wykonanie orzeczenia wydanego w wyniku rozprawy, na której osoba ta nie stawiła się (pytanie pierwsze), czy raczej reżimowi, o którym mowa w art. 8 ust. 4 i art. 9 tej dyrektywy, zgodnie z którym osobie tej powinno przysługiwać wznowienie postępowania sądowego (pytanie drugie).

32. Ponieważ te grupy norm są ze sobą powiązane, proponuję, aby Trybunał rozpatrzył łącznie pytania prejudycjalne pierwsze i drugie.

33. Swoją analizę rozpocznę od zbadania brzmienia art. 8 i 9 dyrektywy 2016/343, po czym skupię się z jednej strony na celach, które prawodawca Unii zamierza realizować w ramach tej dyrektywy, a z drugiej strony na orzecznictwie, które Europejski Trybunał Praw Człowieka wypracował w zakresie przestrzegania art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁹.

1. Analiza językowa art. 8 ust. 2 i 4 oraz art. 9 dyrektywy 2016/343

34. Ustanowiwszy zasadę, zgodnie z którą osoby oskarżone mają prawo do obecności na rozprawie, unijny prawodawca zezwala państwom członkowskim na ustanowienie procedur umożliwiających osądzenie tych osób pod ich nieobecność. Zgodnie z art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy 2016/343 państwa członkowskie mogą zatem postanowić, że rozprawa odbędzie się pod nieobecność osoby oskarżonej, a orzeczenie wydane w jej wyniku zostanie wykonane. Przepisy te opierają się na założeniu, zgodnie z którym osoba ta została poinformowana o terminie i o miejscu rozprawy, uważa się zatem, że zrezygnowała ona z obecności na rozprawie w sposób dobrowolny i niebudzący wątpliwości.

35. Jak bowiem wykażę, z art. 8 i 9 tej dyrektywy wynika, że osoby skazane na rozprawie, na której się nie stawiły, dzielą się na dwie kategorie. Z jednej strony chodzi kategorię osób, o których wiadomo z pewnością, że wiedziały lub mogły dowiedzieć się o terminie i miejscu rozprawy, a z drugiej strony o kategorię obejmującą pozostałe osoby. Osoby należące do drugiej kategorii mają prawo do wznowienia postępowania, natomiast osobom należącym do pierwszej kategorii środek taki nie przysługuje. Unijny prawodawca wymienia dwie przesłanki odmowy wznowienia postępowania¹⁰.

36. Pierwsza przesłanka, o której mowa w art. 8 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2016/343, dotyczy powiadomienia osoby oskarżonej. We właściwym czasie musi ona zostać powiadomiona o rozprawie oraz o konsekwencjach niestawiennictwa. Innymi słowy, osoba ta musi mieć świadomość, że orzeczenie o winie lub niewinności może zostać wobec niej wydane, jeżeli nie stawi się ona na rozprawie.

⁹ Podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., zwanej dalej „EKPC”.

¹⁰ Zobacz również motyw 35 tej dyrektywy.

37. Druga przesłanka, o której mowa w art. 8 ust. 2 lit. b) tej dyrektywy, dotyczy reprezentowania osoby oskarżonej przez obrońcę. Odnosi się ona do przypadku, w którym osoba ta, po poinformowaniu jej o rozprawie, świadomie wybrała reprezentację przez pełnomocnika, zamiast stawić się na niej osobiście¹¹. Co do zasady, wskazuje to na fakt, że zrezygnowała ona z obecności na rozprawie, zapewniając jednocześnie prawo do swojej obrony. Europejski Trybunał Praw Człowieka uważa, że prawo każdej osoby oskarżonej do skutecznej obrony przez obrońcę, w razie potrzeby wyznaczonego z urzędu, jest jednym z podstawowych elementów rzetelnego procesu sądowego. Oskarżony nie traci tego prawa z tego jedynie powodu, że jest nieobecny na rozprawie. Dla rzetelności systemu karnego kluczowe znaczenie ma zatem to, by nieobecność oskarżonego na rozprawie nie prowadziła do konsekwencji w postaci odstępstwa od prawa do korzystania z pomocy obrońcy oraz by był on właściwie broniony zarówno w pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym¹².

38. W pierwszej kolejności stwierdzam, że aby każda z tych przesłanek została spełniona, konieczne jest, aby osoba oskarżona została poinformowana o rozprawie. Przestrzeganie tego obowiązku ma zatem zasadnicze znaczenie dla wykonania wyroku skazującego wydanego w wyniku rozprawy, na której osoba ta nie stawiła się.

39. W drugiej kolejności stwierdzam, że uchybienie temu obowiązkowi informacyjnemu prowadzi do zastosowania zasad określonych w art. 8 ust. 4 i art. 9 dyrektywy 2016/343, właściwe organy krajowe są bowiem wówczas zobowiązane do zapewnienia, aby oskarżonemu przysługiwało wznowienie postępowania sądowego. Jak wynika z brzmienia tych artykułów¹³, przepisy, o których mowa w art. 8 ust. 2 i 3, jak również te zawarte w art. 8 ust. 4 i w art. 9 tej dyrektywy, składają się ze sobą, tworząc spójną całość, poinformowanie tej osoby stanowi przy tym „punkt krytyczny” w ramach jednego lub drugiego uregulowania.

40. Zakres prawa do wznowienia postępowania jest zatem zdefiniowany w art. 9 tej dyrektywy.

41. Jeśli chodzi o formę wznowionego postępowania sądowego, to prawodawca Unii pozostawia w gestii państw członkowskich określenie systemu środków odwoławczych i procedur pozwalających na zapewnienie poszanowanie prawa do obrony osób skazanych w trybie zaocznym. Pozostaje to w zupełnej zgodności z minimalnym charakterem norm ustanowionych przez dyrektywy 2016/343¹⁴, dyrektywa ta nie stanowi bowiem instrumentu kompletnego i wyczerpującego, który miałby na celu określenie wszystkich przesłanek wydania orzeczenia sądowego¹⁵. Określenie tych warunków podlega autonomii proceduralnej państw członkowskich i jest dokonywane z uwzględnieniem specyfiki ich systemów prawnych.

42. Jeśli natomiast chodzi o zakres tego wznowionego postępowania sądowego, to prawodawca Unii nakłada na państwa członkowskie precyzyjne i jednoznaczne obowiązki. Wymaga on bowiem od nich ustanowienia procedury pozwalającej na ponowne rozpatrzenie sprawy co do jej istoty, w tym na ocenę nowych dowodów, która może ponadto prowadzić do uchylenia pierwotnego orzeczenia. Zobowiązuje on następnie państwa członkowskie do zapewnienia,

¹¹ Zobacz również motyw 37 dyrektywy 2016/343.

¹² Zobacz w tym względzie wyroki ETPC: z dnia 13 lutego 2001 r., w sprawie Krombach przeciwko Francji (CE:ECHR:2001:0213JUD002973196, § 89); z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 91).

¹³ Przepisy dotyczące prawa do wznowienia postępowania sądowego mają zastosowanie jedynie wtedy, gdy „nie ma możliwości spełnienia warunków określonych w [art. 8] ust. 2, ponieważ nie da się ustalić miejsca pobytu podejrzanego lub oskarżonego mimo podjęcia starań w rozsądnym zakresie” (art. 8 ust. 4), lub „warunki określone w art. 8 ust. 2 nie zostały spełnione” (art. 9).

¹⁴ Zobacz art. 1 oraz motywy 2–4 i 9 tej dyrektywy.

¹⁵ Zobacz wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 45–47).

w ramach tego nowego środka prawnego, że oskarżonemu będzie przysługiwać prawo do obecności i skutecznego udziału w wynikającym zeń postępowaniu, zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym, oraz że będzie on mógł korzystać z prawa do obrony.

43. Prawodawca Unii uwzględnił w tym zakresie zasadnicze wymogi wznowionego postępowania sądowego wypracowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, które przedstawię w pkt 66 i 67 niniejszej opinii¹⁶.

44. Na zakończenie analizy językowej dyrektywy 2016/343 stwierdzam, że sytuacja, w której osoba oskarżona nie została poinformowana ani o rozprawie, ani o skutkach niestawiennictwa, nie podlega zatem a priori przepisom zawartym w art. 8 ust. 2 tej dyrektywy, lecz przepisom art. 8 ust. 4 tej dyrektywy.

45. Pozostaje jednak „szara strefa” obejmująca sytuację osób, które nie zostały poinformowane o rozprawie z przyczyn leżących po ich stronie. Pytanie, na które należy teraz odpowiedzieć, dotyczy w szczególności tego, czy wykładnia ta ma zastosowanie w sytuacji, w której osoba oskarżona nie mogła zostać poinformowana ani o rozprawie, ani o skutkach niestawiennictwa, z powodu swojej ucieczki.

46. Innymi słowy, czy unijny prawodawca zamierzał uczynić z obowiązku poinformowania wymóg absolutny, niezależnie od zachowania osoby oskarżonej, a w szczególności od przyczyn, dla których nie udało się ustalić jej miejsca pobytu, pomimo starań podjętych przez właściwe organy krajowe? Czy prawodawca Unii wymaga od państw członkowskich, aby przewidziały wznowienie postępowania sądowego w każdym przypadku, w którym osoba oskarżona uciekła?

47. Z powodów, które teraz przedstawię, nie jestem o tym przekonany.

48. Po pierwsze, z motywu 36 dyrektywy 2016/343 wynika, że spoczywający na właściwych organach krajowych obowiązek poinformowania oskarżonego o rozprawie należy rozumieć jako doręczenie mu w stosownym czasie wezwania do rąk własnych lub przekazanie mu inną drogą urzędowej informacji o terminie i miejscu rozprawy w sposób, który umożliwia dowiedzenie się o tej rozprawie. Również w tym miejscu prawodawca Unii stosuje orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zgodnie z którym nie można uznać, że osoba oskarżona zrezygnowała w sposób dorozumiany, poprzez swoje zachowanie, z prawa do udziału w postępowaniu, chyba że wykazano, że mogła ona racjonalnie przewidzieć konsekwencje swojego zachowania w tej mierze¹⁷. Sądy krajowe muszą zatem wykazać należną staranność, wzywając oskarżonego w sposób prawem przepisany¹⁸, co zakłada poinformowanie go o rozprawie nie tylko w taki sposób, by powziął wiadomość o dacie, godzinie i o miejscu rozprawy, lecz również by dysponował czasem wystarczającym na przygotowanie obrony i udanie się do sądu¹⁹.

¹⁶ Europejski Trybunał Praw Człowieka uważa również, że EKPC pozostawia umawiającym się państwom znaczną swobodę w wyborze środków umożliwiających ich wymiarom sprawiedliwości spełnienie wymogów art. 6 tejszej konwencji, pod warunkiem jednak że środki oferowane przez prawo krajowe okażą się skuteczne, jeżeli oskarżony ani nie zrezygnował ze stawiennictwa i z obrony, ani nie miał zamiaru uchylać się od wymiaru sprawiedliwości. Dla przykładu zob. wyrok ETPC z dnia 14 czerwca 2001 r., w sprawie Medenica przeciwko Szwajcarii (CE:ECHR:2001:0614JUD002049192, § 55).

¹⁷ Zobacz w szczególności wyroki ETPC: z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, §§ 87, 89); z dnia 24 kwietnia 2012 r., w sprawie Haralampiev przeciwko Bułgarii (CE:ECHR:2012:0424JUD002964803, § 33); z dnia 22 maja 2012 r., w sprawie Idalov przeciwko Rosji (CE:ECHR:2012:0522JUD000582603, § 173).

¹⁸ Dla przykładu zob. wyroki ETPC: z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 32); z dnia 12 czerwca 2018 r., w sprawie M.T.B. przeciwko Turcji (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, §§ 49–53).

¹⁹ Dla przykładu, zob. wyrok ETPC z dnia 28 sierpnia 2018 r., w sprawie Vyacheslav Korchagin przeciwko Rosji (CE:ECHR:2018:0828JUD001230716, § 65).

49. Z motywu 38 dyrektywy 2016/343 wynika jednak, że sposób przekazania informacji, a w szczególności to, czy ma ona wystarczający charakter, mogą być przedmiotem kontroli. Prawodawca unijny zaznacza bowiem, że „[p]rzy ocenie, czy sposób przekazywania informacji jest wystarczający dla zapewnienia, by dana osoba dowiedziała się o rozprawie, w razie potrzeby szczególną uwagę należy [również] zwrócić z jednej strony na starania podjęte przez organy publiczne w celu powiadomienia tej osoby, a z drugiej strony na starania podjęte przez tę osobę w celu uzyskania skierowanych do niej informacji”.

50. Z powyższego wnioskuje, że państwa członkowskie mogą zatem zbadać w poszczególnych przypadkach sposób i okoliczności, w jakich informacja została przekazana oskarżonemu. Użycie wyrażeń „w razie potrzeby” i „również” zmierza moim zdaniem do wskazania, że państwa członkowskie mogą brać pod uwagę czynniki inne niż te związane z charakterem, z formą lub z treścią aktu, za pomocą którego informacja została zakomunikowana. Wymagając od państw członkowskich, by zwróciły „szczególną uwagę” na starania podjęte zarówno przez organy krajowe, jak i przez oskarżonego, w celu przekazania lub odpowiednio uzyskania informacji, unijny prawodawca kładzie moim zdaniem nacisk na zachowanie przyjęte przez każdą ze stron postępowania karnego.

51. To właśnie w kontekście tej analizy państwa członkowskie mogą moim zdaniem wziąć pod uwagę ucieczkę oskarżonego. Pojęcie to, chociaż zostało użyte w motywie 39 dyrektywy 2016/343, nie zostało w niej zdefiniowane. Z potocznego znaczenia wynika jednakże, że „ucieczka” oznacza przede wszystkim zachowanie, a w szczególności takie zachowanie, poprzez które dana osoba unika, ratuje się lub próbuje umknąć temu, co stanowi dolegliwość, obciążenie lub niebezpieczeństwo²⁰.

52. Sądzę zatem, że w przypadku zbiegów konieczne jest rozróżnienie dwóch hipotez.

53. Pierwsza hipoteza odpowiada sytuacji, w której pomimo wszelkiej staranności i wszelkich wysiłków podejmowanych przez organy krajowe w celu poinformowania osoby oskarżonej o terminie i miejscu rozprawy oraz o konsekwencjach niestawiennictwa osoba ta nie otrzymała tych informacji, ponieważ umyślnie i celowo uchybiła obowiązkowi nałożonym na nią w celu uzyskania informacji o rozprawie, i to z zamiarem uniknięcia postępowania sądowego. W takim wypadku, kiedy organy krajowe podjęły wszelkie kroki niezbędne do poinformowania osoby oskarżonej, a osoba ta, poprzez swoje zachowanie, przeciwdziałała przekazaniu jej tych informacji, uważam, że państwa członkowskie powinny mieć możliwość wykonania wyroku skazującego zgodnie z art. 8 ust. 3 dyrektywy 2016/343 i odmówić wszczęcia ponownego postępowania.

54. Druga hipoteza to taka, w której osoba oskarżona nie została poinformowana o terminie i o miejscu rozprawy z przyczyn, które są z kolei bardzo odmienne, niezależne od jej woli lub związane z istnieniem uzasadnionych powodów, takich jak jej marginalizacja społeczna lub też jej trudna sytuacja. W takim przypadku, kiedy niedochowanie obowiązku informacyjnego nie wynika z umyślnego i celowego naruszenia nałożonych na nią obowiązków, państwa członkowskie powinny zapewnić, by osobie tej przysługiwało prawo do wznowienia postępowania, zgodnie z zasadami określonymi w art. 8 ust. 4 zdanie drugie oraz w art. 9 dyrektywy 2016/343.

55. Rozróżnienie, którego proponuję dokonać w odniesieniu do osób w sytuacji ucieczki, wymaga od sądu krajowego przeprowadzenia wyczerpującego badania wszystkich okoliczności sprawy.

²⁰ Zobacz słownik Akademii Francuskiej i słownik Larousse.

56. Powinien on zatem sprawdzić, czy organy krajowe wykazały się wystarczającą starannością w wysiłkach mających na celu poinformowanie osoby oskarżonej, zapewnienie jej obecności przed sądem prowadzącym postępowanie i odnalezienie jej, jednocześnie uwzględniając w tym kontekście charakter i zakres obowiązków nałożonych na tę osobę w celu uzyskania przez nią informacji dotyczących rozprawy. W stosownym przypadku sąd krajowy musi być w stanie wykazać w sposób niebudzący wątpliwości, na podstawie szczegółowych i obiektywnych okoliczności faktycznych danej sprawy, że dana osoba została poinformowana o charakterze i o podstawie podniesionych wobec niej zarzutów oraz że w sposób umyślny i celowy uchybiła obowiązkowi, który ciąży na niej w celu umożliwienia poinformowania jej o terminie rozprawy, na przykład podając nieprawidłowy adres lub nie informując o zmianie adresu pomimo stosownego pouczenia.

57. Proponowana przeze mnie interpretacja brzmienia art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343 nie podważa moim zdaniem celów realizowanych przez prawodawcę Unii²¹.

2. Analiza celowościowa dyrektywy 2016/343

58. Przypominam, że dyrektywa 2016/343 ma na celu ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących prawa do obecności na rozprawie w celu wzmocnienia wzajemnego uznawania i zaufania państw członkowskich do swoich systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych²². Przypomnę również, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, że dyrektywa ta nie stanowi instrumentu kompletnego i wyczerpującego, który miałby na celu określenie *wszystkich przesłanek wydania orzeczenia sądowego*²³. O ile zatem prawodawca Unii wymaga od państw członkowskich, aby przewidziały wznowienie postępowania sądowego w celu zagwarantowania prawa do obrony osobom skazanym w trybie zaocznym, to nie wynika z tego, że dla osiągnięcia celów realizowanych przez tę dyrektywę osobom tym ma koniecznie przysługiwać prawo do wznowienia postępowania w każdych okolicznościach.

59. Jak stwierdził Trybunał w postanowieniu z dnia 14 stycznia 2021 r., UC i TD (Wady formalne aktu oskarżenia)²⁴, sąd krajowy winien „zapewnić właściwą równowagę pomiędzy poszanowaniem prawa do obrony z jednej strony, a koniecznością zagwarantowania skuteczności ścigania i zadbania o to, aby postępowanie odbyło się w rozsądnym terminie, z drugiej strony”²⁵. Tymczasem tak rygorystyczna koncepcja prawa do rzetelnego procesu, która wymagałaby w sposób systematyczny zapewnienia możliwości wznowienia postępowania sądowego, nawet w przypadku gdy z powodu ucieczki właściwe organy krajowe de facto nie byłyby w stanie poinformować osoby oskarżonej o rozprawie, ponieważ uchybia ona w sposób umyślny i celowy obowiązkowi ciążącemu na niej po to, aby umożliwić jej uzyskanie tej informacji, groziłaby rozpowszechnieniem przypadków nadużycia prawa i procedur ze strony niektórych oskarżonych, liczących na możliwość powołania się na przekroczenie rozsądnego terminu lub na przedawnienie ścigania, co skutkowałoby obstrukcją wymiaru sprawiedliwości, zniechęceniem ofiar, które muszą czasem ponosić psychiczny i finansowy koszt wielu rozpraw, a nawet pozbawieniem prawa do sądu.

²¹ Zobacz wyrok z dnia 13 lutego 2020 r., TX i UW (Rozprawa pod nieobecność oskarżonego) (C-688/18, EU:C:2020:94, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

²² Zobacz art. 1 oraz motywy 2–4, 9 i 10 dyrektywy 2016/343.

²³ Zobacz podobnie wyrok z dnia 19 września 2018 r., Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, pkt 45–47).

²⁴ C-769/19, niepublikowanym, EU:C:2021:28.

²⁵ Ibidem, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo.

60. Normy ustanowione w art. 8 ust. 2 i 4 oraz w art. 9 dyrektywy 2016/343 muszą zatem pozwalać na zagwarantowanie właściwej równowagi pomiędzy z jednej strony skutecznością ścigania i prawidłowym przebiegiem postępowania, pozwalając państwom członkowskim na wykonanie orzeczenia względem osoby, która poprzez rażące naruszenie ciężących na niej obowiązków uniemożliwiła organom krajowym poinformowanie jej o rozprawie, w taki sposób, aby uniknąć działania wymiaru sprawiedliwości, jak również z drugiej strony prawem do wznowienia postępowania, które powinno służyć zagwarantowaniu prawa do obrony osobie, która nie miała zamiaru ani rezygnować ze stawiennictwa i obrony, ani unikać wymiaru sprawiedliwości.

61. Proponowana przeze mnie wykładnia wpisuje się, wreszcie, w linię orzeczniczą, którą Europejski Trybunał Praw Człowieka wypracował w kwestii przestrzegania art. 6 ust. 1 EKPC.

3. Analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

62. W wyroku z dnia 13 lutego 2020 r., TX i UW (Rozprawa pod nieobecność oskarżonego)²⁶, Trybunał przypomniał powody, dla których dokonując wykładni przepisów zawartych w dyrektywie 2016/343, należy mieć na względzie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w przedmiocie przestrzegania prawa do obecności na rozprawie²⁷. Prawodawca Unii wyraził bowiem jasno w motywach 11, 13, 33, 45, 47 i 48 tej dyrektywy swój zamiar wzmocnienia i zagwarantowania rzeczywistego stosowania prawa do rzetelnego procesu sądowego w ramach postępowań karnych poprzez włączenie do prawa Unii orzecznictwa wypracowanego przez ETPC w kwestii przestrzegania art. 6 ust. 1 EKPC.

63. W odniesieniu do tego artykułu Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że ucieczka danej osoby ma wystarczająco poważny charakter w sytuacji, w której osoba ta wie, że jest przeciwko niej skierowane postępowanie karne, w której zna ona naturę i powody oskarżenia i nie ma zamiaru brać udziału w rozprawie lub zamierza uchylić się od ścigania²⁸.

64. Rozumowanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przebiega w tym kontekście w dwóch etapach.

65. W pierwszej kolejności ETPC określa, czy na podstawie obiektywnych i stosownych okoliczności faktycznych ustalono, że osoba oskarżona zrezygnowała ze swojego prawa do stawiennictwa i z obrony lub że miała ona zamiar uchylać się od wymiaru sprawiedliwości. Europejski Trybunał Praw Człowieka wymaga w tym względzie, aby sądy krajowe wykazały się należytą starannością poprzez doręczenie oskarżonemu do rąk własnych ciężącego na nim oskarżenia i wezwanie go do stawiennictwa w sposób prawem przepisany²⁹. W braku doręczenia urzędowego zawiadomienia niektóre okoliczności faktyczne i ustalenia mogą zdaniem ETPC pozwalać na wykazanie w sposób niebudzący wątpliwości, że osoba oskarżona jest poinformowana o postępowaniu karnym, które jest przeciwko niej prowadzone, że zna charakter oraz podstawę

²⁶ C-688/18, EU:C:2020:94.

²⁷ Zobacz ibidem, pkt 34, 35.

²⁸ Zobacz wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdivic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, §§ 98–101).

²⁹ Zobacz przypis 18 do niniejszej opinii. Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka takiej rezygnacji się nie można wywieść ani z ogólnej, nieoficjalnej wiedzy [zob. w szczególności wyrok ETPC z dnia 23 maja 2006 r., w sprawie Kounov przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 47)], ani ze zwykłego domniemania, ani z samego faktu ucieczki osoby oskarżonej [zob. wyrok ETPC z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28)].

oskarżenia i że nie ma zamiaru brać udziału w rozprawie lub zamierza uchylać się od ścigania³⁰. To w tym kontekście ETPC bada, czy właściwe organy krajowe wykazały się należyłą starannością w wysiłkach zmierzających do ustalenia miejsca pobytu oskarżonego i do poinformowania go o postępowaniu karnym³¹, w szczególności poprzez przeprowadzenie stosownych poszukiwań³². W wyroku w dnia 11 października 2012 r. w sprawie Abdelali przeciwko Francji³³ ETPC przypomniał, że sama nieobecność skarżącego w jego miejscu zamieszkania lub w miejscu zamieszkania jego rodziców nie wystarczała do przyjęcia, iż skarżący miał świadomość, że jest ścigany i że toczy się przeciwko niemu postępowanie, oraz iż „zbiegł”.

66. W wypadku gdy ustalenia te są niewystarczające, Europejski Trybunał Praw Człowieka bada, w drugiej kolejności, w jakim stopniu osoba oskarżona mogła skorzystać, ponad wszelką wątpliwość, z możliwości stawiennictwa we wznowionym postępowaniu³⁴. Zdaniem ETPC obowiązek zapewnienia oskarżonemu prawa do obecności na sali rozpraw – albo w trakcie pierwszego postępowania, które toczy się przeciwko niemu, albo w trakcie wznowionego postępowania – stanowi jeden z podstawowych elementów art. 6 EKPC. W przeciwnym razie postępowanie karne zostałyby uznane za „rażąco sprzeczne z przepisami art. 6 [EKPC]” lub za stanowiące „rażące naruszenie prawa do sądu”³⁵.

67. Europejski Trybunał Praw Człowieka wymaga zatem, aby osoba oskarżona miała możliwość uzyskania ponownego zbadania zasadności stawianych jej zarzutów, zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym, przez sąd „mający pełną jurysdykcję” i obradujący w jej obecności³⁶, oferujący jej wszelkie gwarancje rzetelnego procesu przewidziane w art. 6 EKPC. Pozostawia on jednak umawiającym się państwom „znaczną swobodę w wyborze właściwych środków umożliwiających ich wymiarom sprawiedliwości spełnienie wymogów [tego artykułu]”, pod warunkiem, że „środki oferowane przez prawo krajowe okażą się skuteczne, jeżeli oskarżony ani nie zrezygnował ze stawiennictwa i z obrony, ani nie miał zamiaru uchylać się od wymiaru sprawiedliwości”³⁷.

68. Tak sformułowane zasady zostały zastosowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie Lena Atanasova przeciwko Bułgarii³⁸. W sprawie tej ETPC miał wydać rozstrzygnięcie w kwestii, czy Varhoven kasatsionen sad (najwyższy sąd kasacyjny) dopuścił się naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC poprzez nieuwzględnienie na podstawie

³⁰ Zobacz wyroki ETPC: z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, §§ 98–101); z dnia 23 maja 2006 r., w sprawie Kunov przeciwko Bułgarii (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 48); z dnia 26 stycznia 2017 r., w sprawie Lena Atanasova przeciwko Bułgarii (CE:ECHR:2017:0126JUD005200907, § 52); z dnia 2 lutego 2017 r., w sprawie Ait Abbou przeciwko Francji (CE:ECHR:2017:0202JUD004492113, §§ 62–65).

³¹ W wyroku z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28), Europejski Trybunał Praw Człowieka zauważył, że stwierdzoną sytuację „trudno pogodzić z należyłą starannością, jaką umawiające się państwa muszą wykazać w celu zapewnienia skutecznego korzystania z praw gwarantowanych w art. 6 [EKPC]”. W wyroku z dnia 12 czerwca 2018 r., w sprawie M.T.B. przeciwko Turcji (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, §§ 51–54), ETPC uznał, że sąd rozpoznający sprawę co do istoty nie wykazał pełnej staranności w swoich wysiłkach zmierzających do ustalenia miejsca pobytu skarżącego, ograniczając się jedynie do doręczenia decyzji zgodnie z przepisami krajowymi. Zdaniem ETPC samo to zawiadomienie nie wystarcza, aby zwolnić państwo z obowiązków ciążących na nim na mocy art. 6 EKPC.

³² Zobacz wyrok ETPC z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28).

³³ CE:ECHR:2012:1011JUD004335307, § 54.

³⁴ Zobacz wyroki ETPC: z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 29); z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 101 in fine).

³⁵ Zobacz wyroki ETPC: z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 84); z dnia 12 czerwca 2018 r., w sprawie M.T.B. przeciwko Turcji (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, § 61).

³⁶ Zobacz wyrok ETPC z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, §§ 31, 32).

³⁷ Zobacz wyrok ETPC z dnia 14 czerwca 2001 r., w sprawie Medenica przeciwko Szwajcarii (CE:ECHR:2001:0614JUD002049192, § 55). Zobacz również wyroki ETPC: z dnia 12 lutego 1985 r., w sprawie Colozza przeciwko Włochom (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 30); z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 82).

³⁸ CE:ECHR:2017:0126JUD005200907.

art. 423 ust. 1 NPK – o którym mowa w rozpatrywanym tu wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – wniosku o wznowienie postępowania karnego złożonego przez zbiegłą skarżącą, na tej podstawie, że próbowała ona uchylić się od wymiaru sprawiedliwości, a w związku z tym, poprzez swoje zawinione zachowanie, sama pozbawiła się możliwości udziału w postępowaniu karnym³⁹.

69. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że odmowa ta nie stanowiła takiego naruszenia, bowiem oskarżona świadomie i skutecznie zrezygnowała, w sposób dorozumiany, ze swojego prawa do osobistego stawiennictwa przed sądem, zagwarantowanego w art. 6 ust. 1 EKPC. Trybunał ten stwierdził najpierw, że skarżąca została należycie poinformowana o toczącym się przeciwko niej postępowaniu karnym oraz o ciężących na niej zarzutach, że przyznała się do winy i zadeklarowała gotowość do złożenia szczegółowych wyjaśnień, jak również do negocjowania warunków wyroku skazującego. ETPC stwierdził również, że wezwanie na rozprawę nie mogło zostać jej wręczone z powodu zmiany miejsca zamieszkania, o której nie poinformowała ona właściwych organów. Trybunał ten orzekł, że organy krajowe podjęły ponadto racjonalnie kroki konieczne do zapewnienia obecności osoby skarżonej na rozprawie. W sprawie tej władze starały się najpierw wezwać tę osobę pod adresem, który podała, po czym przeprowadziły poszukiwania pod jej znanymi adresami oraz w placówkach penitencjarnych, a na koniec upewniły się, że nie opuściła ona terytorium kraju⁴⁰.

70. Europejski Trybunał Praw Człowieka doszedł natomiast do odmiennej konkluzji w wyroku z dnia 23 maja 2006 r. w sprawie Kounov przeciwko Bułgarii⁴¹. W sprawie tej Trybunał ten uznał bowiem, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC w zakresie, w jakim skarżącemu skazanemu w procesie zaocznym odmówiono prawa do wznowienia postępowania karnego, chociaż organy nie ustaliły, że zrezygnował on w sposób niebudzący wątpliwości ze swojego prawa do stawiennictwa. W wyroku tym ETPC stwierdził, że oskarżony został przesłuchany w przedmiocie zarzucanych mu czynów, lecz nie został osobiście powiadomiony o akcie oskarżenia. Trybunał ten uznał, że w braku powiadomienia oskarżonego o skierowanych przeciwko niemu zarzutach żaden z przedstawionych mu w sprawie dowodów nie pozwalał na ustalenie, że powziął on wiadomość o postawieniu go w stan oskarżenia, o wszczęciu postępowania sądowego lub o terminie rozprawy. ETPC uznał, że po przesłuchaniu przez policję skarżący mógł jedynie przypuszczać, że zostanie postawiony w stan oskarżenia, ale w żadnym wypadku nie mógł mieć on dokładnej wiedzy o zarzutach, które zostaną postawione⁴².

71. Zauważam, że również Europejski Trybunał Praw Człowieka stara się więc zapewnić równowagę pomiędzy poszanowaniem prawa do obrony osoby, która nie stawiała się na rozprawę, a koniecznością zagwarantowania skuteczności postępowania karnego w sytuacjach, w których osoba ta w sposób niebudzący wątpliwości wyraziła zamiar uchylenia się od tego postępowania.

³⁹ Zobacz ibidem, §§ 27, 28.

⁴⁰ Zobacz ibidem, §§ 52, 53.

⁴¹ CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, §§ 32, 49, 53, 54. Zobacz również wyrok ustanawiający zasadę prawną z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 100), w którym Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że takie okoliczności nie zostały stwierdzone wobec braku obiektywnych elementów innych niż nieobecność oskarżonego w jego zwykłym miejscu zamieszkania, przy czym organy krajowe wyszły z założenia, że skarżący był zamieszany w zbrodnię, o którą został oskarżony, lub też był za nią odpowiedzialny. ETPC przyjął takie samo podejście w wyroku z dnia 28 września 2006 r., w sprawie Hu przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0928JUD000594104, §§ 53–56).

⁴² W wyroku z dnia z dnia 1 marca 2006 r., w sprawie Sejdovic przeciwko Włochom (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 85) Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał jednak, że ponowne otwarcie terminu do wniesienia odwołania od wyroku wydanego w trybie zaocznym, pozwalające na obecność oskarżonego na rozprawie w drugiej instancji i na złożenie nowych wniosków dowodowych, stanowiło możliwość wydania nowego wyroku w przedmiocie zasadności oskarżenia, zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym, co pozwalało stwierdzić, że proces jako całość był rzetelny.

72. W świetle całości powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał orzekł, że art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy 2016/343 obejmuje sytuację, w której sąd krajowy stwierdza, uwzględniając wszystkie konkretne okoliczności charakteryzujące daną sytuację, że pomimo wykazanej staranności i wysiłków podjętych przez właściwe organy krajowe, mających na celu poinformowanie osoby oskarżonej o rozprawie oraz o skutkach niestawiennictwa osoba ta umyślnie i celowo nie dopełniła obowiązków ciążących na niej, zamierzając uchylić się od działania wymiaru sprawiedliwości.

73. Dokonując tej analizy, sąd krajowy powinien ustalić charakter i zakres obowiązków ciążących na osobie oskarżonej w celu uzyskania informacji oraz w stosownym przypadku wykazać w sposób niebudzący wątpliwości na podstawie precyzyjnych i obiektywnych okoliczności faktycznych, że osoba ta znała charakter i podstawę postawionych jej zarzutów oraz że umyślnie i celowo zbiegła.

74. Artykuł 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 9 dyrektywy 2016/343 należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z którymi wniosek o wznowienie postępowania sądowego nie jest uwzględniany w sytuacji, gdy osoba oskarżona zbiegła po poinformowaniu jej o ciążących na niej zarzutach na etapie postępowania przygotowawczego, lecz zanim poinformowano ją o ostatecznym akcie oskarżenia, pod warunkiem że sąd krajowy dokona wymienionych wyżej ustaleń.

75. Z uwagi na odpowiedź, jakiej proponuję udzielić na pytania prejudycjalne pierwsze i drugie rozpatrzone łącznie, nie wydaje mi się konieczne, aby udzielić odpowiedzi na pytanie trzecie.

V. Wnioski

76. Mając na względzie całość powyższych rozważań, proponuję Trybunałowi, by na pytania przedstawione przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria) odpowiedział następująco:

- 1) Artykuł 8 ust. 2 i 3 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym należy interpretować w ten sposób, że obejmuje on sytuację, w której sąd krajowy stwierdza, uwzględniając wszystkie konkretne okoliczności charakteryzujące daną sytuację, że pomimo wykazanej staranności i wysiłków podjętych przez właściwe organy krajowe, mających na celu poinformowanie osoby oskarżonej o rozprawie oraz o skutkach niestawiennictwa osoba ta umyślnie i celowo nie dopełniła obowiązków ciążących na niej w celu uzyskania tych informacji, zamierzając uchylić się od działania wymiaru sprawiedliwości.
- 2) Dokonując tej analizy, sąd krajowy powinien ustalić charakter i zakres obowiązków ciążących na osobie oskarżonej w celu uzyskania informacji oraz w stosownym przypadku wykazać w sposób niebudzący wątpliwości na podstawie precyzyjnych i obiektywnych okoliczności faktycznych, że osoba ta znała charakter i podstawę postawionych jej zarzutów oraz że umyślnie i celowo zbiegła.

- 3) Artykuł 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 9 dyrektywy 2016/343 należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z którymi wniosek o wznowienie postępowania sądowego nie jest uwzględniany w sytuacji, gdy osoba oskarżona zbiegła po poinformowaniu jej o ciężących na niej zarzutach na etapie postępowania przygotowawczego, lecz zanim poinformowano ją o ostatecznym akcie oskarżenia, pod warunkiem że sąd krajowy dokona wymienionych wyżej ustaleń.